

# HADİS İLİMLERİ VE USULÜ VII. HAFTA DR. MEHMET ALI ÇALGAN

Hadislerin Tespiti, Tedvini ve Tasnifi

# DERS İZLENESİ

- 1.Hadislerin Tespiti
- 2.Hadislerin Yazılması
- 3.Hadislerin Tedvin ve Tasnifi, Hadis Edebiyatı
- 4.Rihle



## Peygamber Efendimiz Döneminde Hadis

- \* Hz. Peygamberin hadislerini duyup öğrenme
- \* Müzakere
- \* Ezberleme
- \* Peygamberimiz (s.a.v.) izin verdikten sonra yazılması
- \* Hz. Peygamberin devlet başkanı olarak yazdırması

## Sahabe Döneminde Hadis

- \* Ezberleme
- \* Sözlü olarak nakletme
- \* Ezber için yazma

## Tâbiîn Döneminde Hadis

- \* Ezberleme
- \* Nakletme
- \* Yazarak kayıt altına alma
- \* İsnad
- \* Rihle

## Hadislerin Tedvini ve Tasnifi

- \* **Tedvin:** Hz. Peygamberin vefatından sonra, İslam coğrafyasının dört bir tarafına dağılan sahabilerden hadislerin toplanıp bir araya getirilmesi
- \* **Tasnif:** Hadislerin ve hadislerle ilgili bilgilerin belli bir esasa göre tertip edilmesi

# HADİSLERİN TESPİTİ

“Hadislerin tespiti” hadisleri kaybolmaktan kurtarmak için sözlü (hıfz) ya da yazılı (kitabet) olarak korunmayı ifade etmektedir. Hadislerin tespiti ve muhafaza edilmesi, Hz. Peygamber zamanında, ashap zamanında ve sonraki dönemlerde olmak üzere üç durumda ele alınabilir. Oryantalistler hadislerin erken dönemde kayıt altına alınmadığı için zayi olduğunu iddia ederler.



## HADİSLERİN TESPİTİ

Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanında hadisler çoğunlukla ezberleme yoluyla muhafaza ediliyordu. Sahabiler, Hz. Peygamber'in sözlerini ezberliyorlar, aynı zamanda O'nun yaşayışını da iyice gözetleyerek hem kendi hayatlarına hem de kendileri dışındaki insanlara ve sonraki nesillere aktarıyorlardı. Bununla birlikte Hz. Peygamber (s.a.s.)'in resmî ya da özel olarak bazı şahıslar için yazdırdığı hadisler yanında bazı sahabiler de Hz. Peygamber'in bazı sözlerini yazıyorlardı. Hadislerin gerek ezber gerek uygulama ve gerekse yazılı tespitine sebep olan bazı etkili amiller bulunmaktadır. Bunlar: **Kur'ânî amiller, Nebevi amiller ve Sahabe ile ilgili amillerdir.**

## KUR'ÂNÎ AMİLLER: SÜNNETİN DİNDEKİ YERİ

Ashap tarafından Hz. Peygamber'in sözlerinin ve fiillerinin ihtimamla öğrenilmesinde ve muhafaza edilmesinde Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı tebliğ etmesini, tebliğ ettiği Kur'ân'ı açıklamasını ve Hz. Peygamber'e itaat edilmesini emreden birçok ayetin bulunmasının, kısaca **sünnetin dindeki yerinin** önemi büyüktür.

*وَإِنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ /İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için Sana bu Kur'ân'ı indirdik, ta ki iyice düşünüp anlasınlar." (Nahl, 16/44).*

“ صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي ” / Benim kıldığımı gördüğünüz gibi namaz kılın”.

(Buhârî, 1992: Ezan, 18; Edeb, 27) ve “ خُذُوا عَنِّي مَنَاسِكَكُمْ ” / Hac ibadetinizi benden alınız.” (Nesâî, Menâsik, 220; Ahmed b. Hanbel, III, 318).

يَأْمُرُهُم بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ

الْخَبَائِثَ / O Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. ...” (A'raf, 7/157).

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ

رَحِيمٌ / De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir.” (Âl-i İmrân, 3/31).

# NEBEVÎ ÂMİLLER

## Hadislerin tespitinde

- Hz. Peygamber'in yaşayış tarzının,
- İlim öğrenmeye ve soru sormaya teşviklerinin,
- konuşma tarzının ve eğitim metodunun,
- Mescid-i Nebevi'nin içinde ilim öğrenme merkezi ve yatılı okul hüviyetinde olan Suffe'nin tesis edilmesi gibi durumların da hadislerin ve sünnetin hem yaşama tarzı olarak hem hafızalarda hem de yazılı olarak tespit edilmesinde çok büyük rolleri olmuştur.



## NEBEVÎ ÂMİLLER

**1.Rasûlullah'ın yaşayışı:** Hz. Peygamber'in hane-i saadetlerinin, Müslümanların beş vakit namazlarını eda ettikleri Mescid'in yanında olması sebebiyle Müslümanlar O'nu her zaman görebilmekteydiler. Rasûlullah da genellikle ashabın içerisinde bulunurdu.

**2.Sünnetin nakledilmesine teşvikleri:** «Sözümü işitip de başkalarına ulaştırmanın Allah yüzünü ak etsin. Zira nice fıkıh sahibi vardır ki nakledenden daha iyi kavrayış sahibidir.» (Ebû Dâvud, İlim, 10).

**3.Soru sormaya ve ilme teşvikleri:** «Kim ilim için yola çıkarsa Allah ona cennete giden yolu kolaylaştırır.» (Buhari, İlim, 10)

## NEBEVÎ ÂMİLLER

**4.Konuşma şekli ve eğitim metodu:** Hz. Peygamber (s.a.s.)'in konuşmaları, hitabeleri genellikle kısadır. Hz. Peygamber'in sözlerinin kısa, veciz ve cevâmiu'l-kelim olması, hadislerin ezberlenmesini ve zihinde kalıcılığını sağlamıştır. Ör: «Din nasihattır.», «Ameller niyetlere göredir.» Bununla birlikte Hz. Peygamber (s.a.s.) konuştuklarında sözlerinin harfleri sayılabilecek kadar yavaş ve tane tane konuşur, zaman zaman da sözünü üç kere tekrarlardı. Bütün bunlar, hadislerin hafızalarda iyice yerleşmesini sağlamıştır. (Hadislerle İslam isimli eserde *Hz. Peygamber: En Güzel Mürebbî* bölümü nebevî eğitim metotlarını anlatmaktadır.)

### 5. Suffe okulunun tesisi

## RASULULLAH'IN EĞİTİM METODU

Soru sorarak dikkat çekme. Ör: «Müflis kimdir?»

Bilinen ifadelere farklı mana yükleme. Ör: Müflis; «Müslüman insanların elinden ve dilinden selamette olduğu kişidir.»

Benzetme. Ör: Müminlerin birbirine bağlılığını bir vücuda ve bir binaya benzetme.

Kıssa anlatma: Susamış bir köpeğe su vererek bağışlanan kişi.

Beden dili. Ör: Kıyametin yakınlığını parmaklarını bitiştirerek anlatma.

Bizzat uygulama. Ör: Abdest

Şekil çizme. Ör: İnsanın arzuları ve ecelini, bir kareden dışarı çıkan çizgiyle gösterme

Tane tane konuşma ve önemli hususları üç defa tekrarlama

Rasulullah'ın eğitim metotlarının hepsi için bk. *Hiz. Peygamber: En Güzel Mürebbî*

## SAHABE İLE İLGİLİ AMİLLER

Hz. Peygamber'e itaat edilmesini ve O'nun Kur'ân'ı açıklama görevinin olduğunu Kur'ân'dan öğrenen ashap Hz. Peygamber'in sözlerine, yaşayışına ve Kur'ân'ı açıklamalarına büyük önem vermişler, Rasulullah'ı başlarında kuş varmış gibi dikkatle dinlemişlerdir. Bu bakımdan Hz. Peygamber'in sünnetinin dindeki yerini daha iyi anlayan ashaptan başka bir nesil yoktur. Sünnetin kıymetini iyi bilen ashap Hz. Peygamber'in kavli, fiilî ve takrîrî olarak bütün davranışlarına büyük ehemmiyet vermişlerdir. Kur'ân'ın fiilî olarak yaşayanı Hz. Peygamber olduğu gibi ashap da Hz. Peygamber'in sünnetinin fiilî olarak yaşayanları olmuştur.

## SAHABE İLE İLGİLİ AMİLLER

Sahâbîler, Yüce Allah ile devamlı surette irtibatta bulunduğunu bildikleri Peygamber'e samimiyetle inanıp bağlandıkları için onun her buyruğunu ve hareketini büyük bir dikkatle takip ederek hâfızalarına nakşediyorlardı. Sade ve tabii yaşayışları sebebiyle zihinleri berrak olan o günün insanları fevkalâde bir hâfıza gücüne sahipti. Hz. Peygamber'in, sahâbîlere kendi sözlerini dinleyip öğrenmelerini emretmesi ve öğrendiklerini başkalarına tebliğ edenlere hayır duada bulunması, onların hadisleri bir ibadet vecdiyle öğrenip başkalarına nakletmelerini sağlamıştır.

# HADİSLERİN YAZILMASI

Hadislerin yazılı olarak tespitini üç kısımda ele alabiliriz. Bunlar:

1. Hz. Peygamber'in emriyle yazılan resmî vesikalar,
2. Hz. Peygamberin emriyle yazılan gayriresmî vesikalar,
3. Hz. Peygamber zamanında bazı sahabilerin yazdıkları hadisler

# HADİSLERİN YAZILMASI

1.Hz. Muhammed'in emriyle yazılan resmî vesikalardan bazıları şunlardır:

- Hz. Peygamber (s.a.s.) Habeş kralına hitaben, gelen Müslümanlara sahip çıkması için bir mektup yazmıştır.
- Hz. Peygamber (s.a.s.) Medine'ye geldiğinde Medine Anayasası'nı yazmıştır.
- Hz. Peygamber (s.a.s.), hicretin ilk senesinde bazı kabilelerle yazılı anlaşmalar yapmıştır.
- Hz. Peygamber (s.a.s.) askerî ve sivil memurlarına emirler yazmıştır.
- Habeş, Mısır, Rum, İran, Yemen krallarına İslam'a davet mektupları yazmıştır.
- Valilerine zekâtın kaynakları ile ilgili yazılar yazmıştır.

Muhammed Hamidullah'ın tespitine göre Hz. Peygamber zamanında bu şekilde yazılan vesikaların sayısı **üç yüzdenden fazladır** ve bunlar "Mecmuatu'l-Vesâiki's-Siyasiyye" isimli eserinde yayınlanmıştır.



بسم الله الرحمن الرحيم  
من محمد عبد الله ورسوله ، إلى هرقل عظيم الروم  
سلام على من أتبع الهدى . أما بعد : فإني أدعوك بدعاية  
الإسلام ، أسلم تسلم ، وأسليم يوثك الله أجرك مرتين ، فإن  
توليت فعليك إثم الأريسيين . وه يا أهل الكتاب تعالوا إلى كلمة  
سواء بيننا وبينكم ، ألا نعبد إلا الله ولا نُشرك به شيئاً ، ولا  
يتخذ بعضنا بعضاً أرباباً من دون الله ، فإن تولوا فقولوا اشهدوا  
بأننا مسلمون .

Resim 3.1. Hz. Peygamber'in Heraklius'a gönderdiği İslam'a davet mektubu



بسم الله الرحمن الرحيم .  
من محمد رسول الله إلى معاذ بن جبل :  
سلام عليك ، فإنني أحمد إليك الله الذي لا إله إلا هو ، أما بعد : ٣  
فعظم الله لك الأجر ، وألهمك الصبر ، ورزقنا الله وإياك الشكر . إن  
أنفسنا وأهلينا وأموالنا وأولادنا من مواهب الله الهنيئة ، وعواريه  
المستودعة ، يُمتَّع بها إلى أجل معلوم ، ويقبض لوقت محدود . ثم ٦  
افترض علينا الشكر إذا أعطى ، والصبر إذا ابتلى . وكان ابنك من  
مواهب الله الهنيئة وعواريه المستودعة ، متَّعك به في غبطة وسرور ،  
وقبضه منك بأجر كبير . الصلاة والرحمة والهدى إن صبرت واحتسبت . ٩  
فلا تجمعن عليك يا معاذ خصلتين ، فيحبط لك أجرك فتندم على ما  
فاتك . فلو قدمت على ثواب مصيبتك علمت أن المصيبة قد قصرت في  
جنب الثواب ، فتتنجز من الله تعالى موعوده ، وليذهب أسفك ما هو ١٢  
نازل بك فكان قد . والسلام .

Resim 3.2. Hz. Peygamber'in Muaz b. Cebel'e taziye mektubu (M.H. 567)

## HADİSLERİN YAZILMASI

2.Hz. Peygamber'in emriyle yazılan gayriresmî yazılan vesikalar: Örneğin, Mekke'nin Fethinde Ebû Şah isimli sahabinin isteği üzerine yazılan yazı

3.Hz. Peygamber zamanında bazı sahabilerin yazdıkları hadisler:

Abdullah b. Amr İbni'l-Âs, Hz. Ali, Câbir b. Abdillah, Enes İbnu Mâlik, Ebû Hureyre (Ebû Hureyre'nin sahifesine "Sahife-i Sahiha" denilmektedir. Hemmâm b. Münebbih'in rivayeti ile bize kadar ulaşmıştır. Bu eserde 138 hadis bulunmaktadır.)

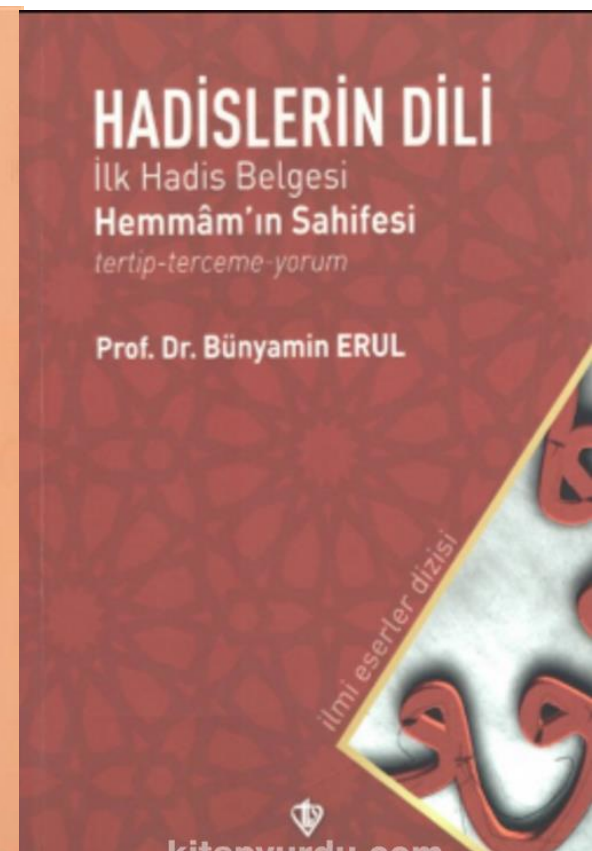
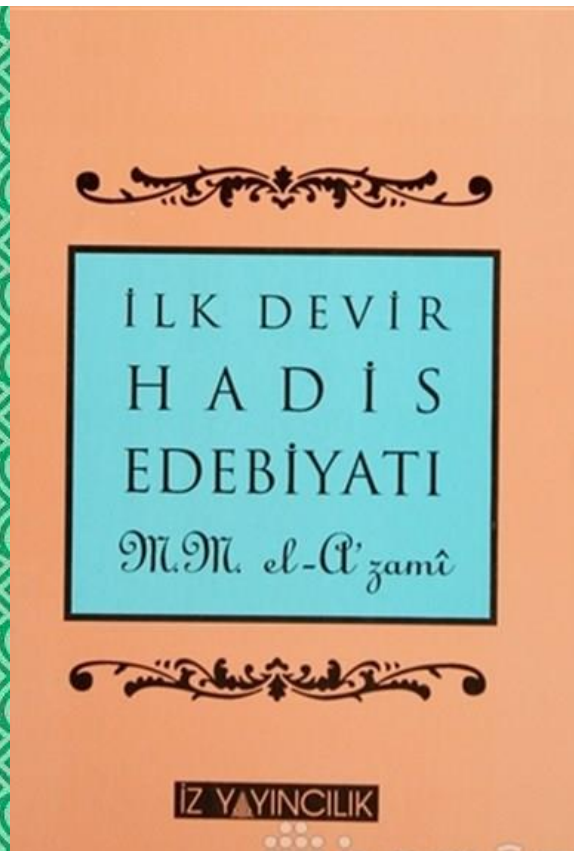
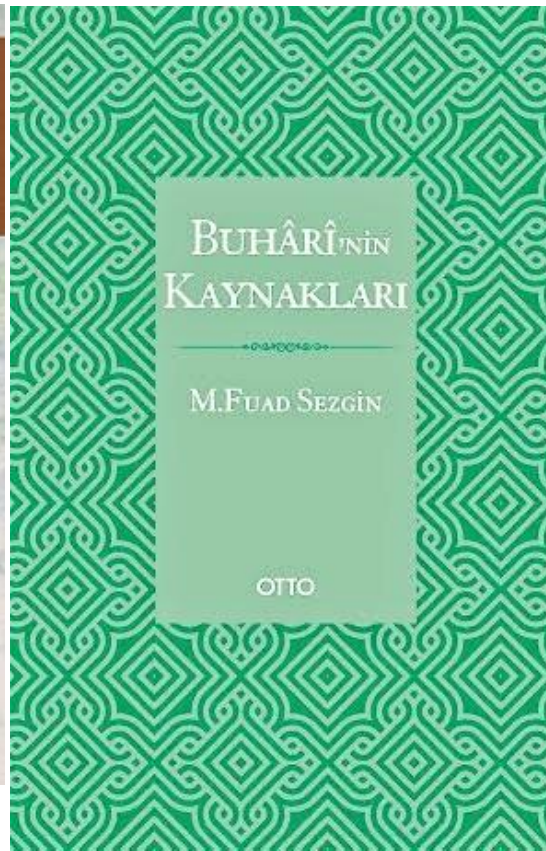
Mustafa Azami'nin tespitine göre **elli iki sahabi** hadis yazmıştır. (İlk Devir Hadis Edebiyatı)



Hemmâm b. Münebbih Sahifesi'nin Berlin'de bulunan yazma nüshasının ilk sayfası

# HADİSLERİN YAZILMASIYLA İLGİLİ ÖNEMLİ ESERLER

Mustafa Azami, İlk Devir Hadis Edebiyatı; Muhammed Hamidullah, el-Vesâiku's-Siyasiyye; Hemmam b. Münebbih'in Sahifesi; Fuat Sezgin, Buhari'nin Kaynakları



## HADİSLERİN TEDVİNİ

Gerek dillerde gerekse değişik yazı malzemeleri üzerinde dağınık hâlde olan hadislerin herhangi bir sınıflandırmaya tabi tutmadan resmen yazılması ve yazılı olanların toplanarak bir araya getirilmesine tedvin denilmektedir. Tedvin faaliyeti hicri birinci asrın ikinci yarısında önce gayri resmi, daha sonra resmi şekilde başlamıştır.

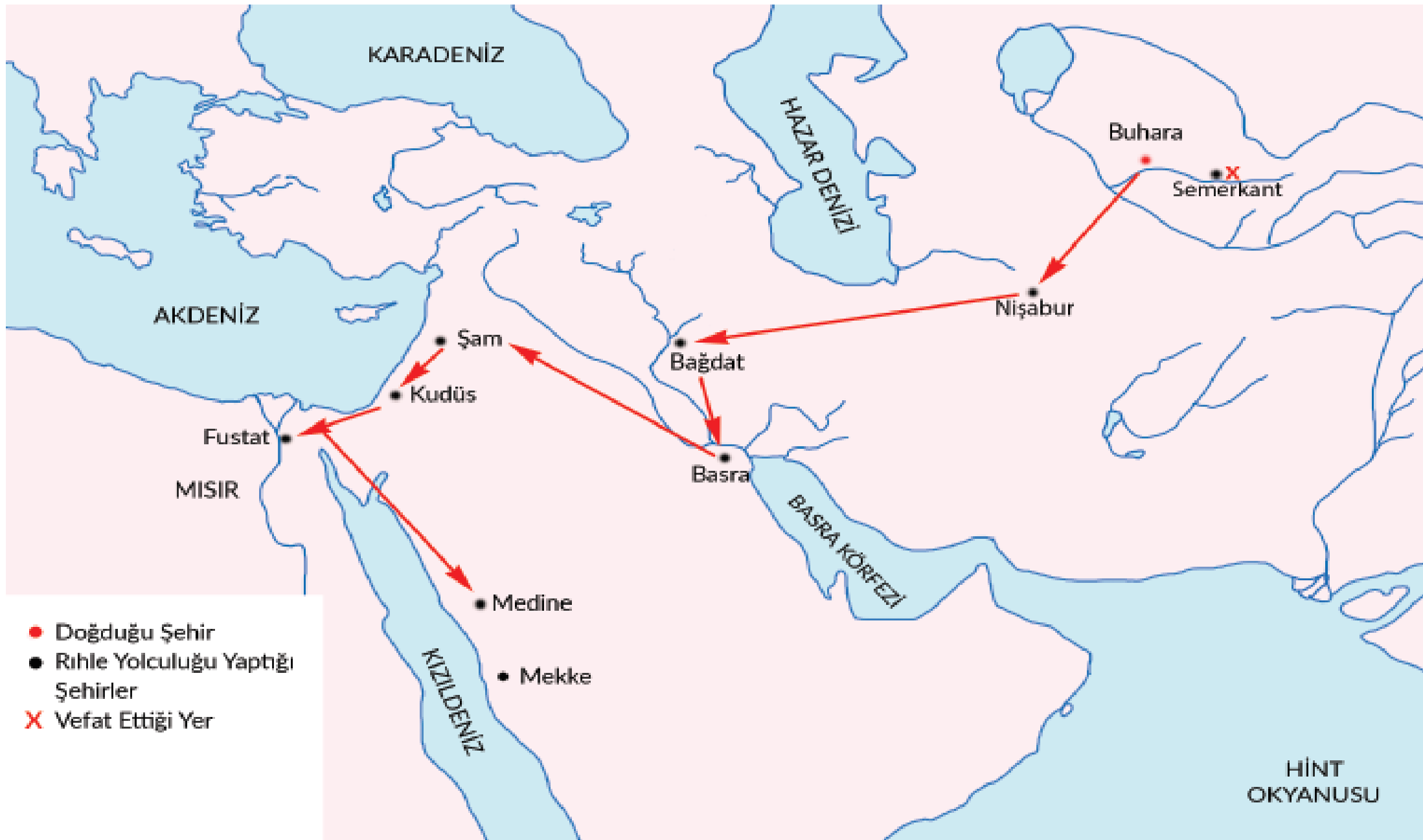
Halife Ömer b. Abdilazîz (60-101), Medine valisi, diğer valilere ve hadis bilginlerine bir genelge yayınlarak Rasûlullah'ın hadislerinin araştırılmasını ve toplanmasını istemiştir. İbn Şihab ez-Zührî tedvin faaliyetinin öncülerindedir.

## HADİSLERİN TEDVİNİ

Hicri ikinci asırda her bölgede özellikle de hadisleri toplama işi ile meşgul olan âlimler yetişmiş ve hadisleri ihtiva eden büyük eserler telif etmişlerdir. Nitekim Medine’de İmam Mâlik (v.179/795), Mekke’de Abdulmelik Abdülazîz b. Cüreyc (v.150/767), Şam’da el-Evzâî (v.156/772), Yemen’de Ma’mer b. Raşid (v.153/770), Basra’da Said b. Ebî Arûbe (v.156/772) ile Hammad b. Seleme (v.176/792), Kûfe’de Süfyan es-Sevrî (v.161/777), Horasan’da Abdullah b. Mübarek (v.181/797), Vasıt’ta Hüseyim b. Beşîr (v.188/803), Rey’de Cerir b. Abdilhamid (v188/803) gibi birçok hadis bilgini yetişmiştir.

## HADİS UĞRUNA YAPILAN YOLCULUK

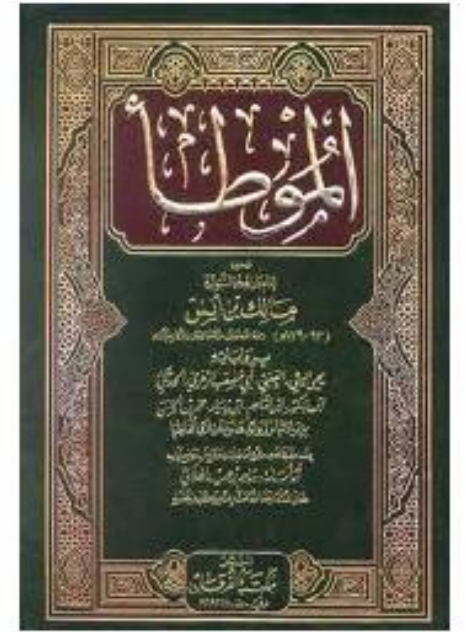
İlk asırlarda hadis almak için yapılan yolculuklara hadis yolculuğu, orijinal adıyla **er-rihle fi talebi'l-hadis** denilmektedir. Hz. Peygamber zamanında başlayan hadis yolculuğu ashap zamanında da devam etmiştir. Birçok sahabi bu maksatla Hz. Peygamber zamanında O'na, O'nun vefatından sonra da diğer sahabilere seyahat yapmıştır. Örneğin, Ebû Eyyûb el-Ensârî, Mısır'da bulunan Ukbe b. Âmir'in Hz. Peygamber'den duyduğu bir hadisi almak için Mısır'a gitmiştir. Tabiûn döneminde rihleler çok daha yaygınlaşmıştır.



**Buhârî'nin ilim yolculukları.**

## HADİSLERİN TASNİFİ

Hadislerin tedvîni tamamlanınca bunların sistemli birer kitap haline getirilmesi ve böylece aranan hadisleri kolayca bulmaya imkân verecek usullerin geliştirilmesi yönündeki çalışmalar ağırlık kazanmıştır. Bazı âlimler hadisleri konularına göre tasnif etmeyi ve bu şekilde “musannef” adı verilen türde eserler yazmayı denerken bazıları da hadisleri ilk râvileri olan sahâbîlerin adlarına göre sıralayarak “müsned” denen türde kitaplar telif etmeyi tercih etmiştir. Tasnif faaliyeti hicri ikinci asırda başlamıştır.



İmam Malik'in Muvatta isimli eser nüshası.

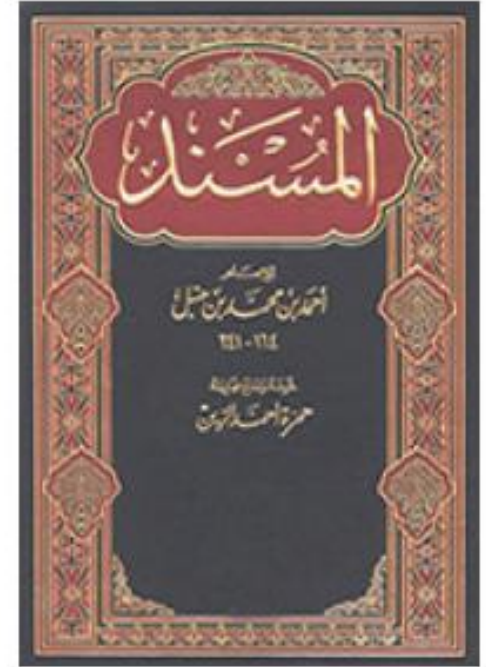




Hadislerin senedle aktarıldığı güvenilir kaynaklardan bazıları  
( Muvatta, Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim, Şerhu Meani'l-Asar)

## HADİS EDEBİYATI

Hadislerin tasnifi sonucu temel hadis kaynakları ortaya çıkmış, daha sonra bu temel hadis kaynakları üzerine yapılan cem, ihtisar, istidrak, şerh gibi çalışmalarla, ayrıca muhtelifu'l-hadis, sebeb vurûdi'l-hadis, garibu'l-hadis, cerh ve tadil gibi değişik hadis ilimlerine ait çalışmalarla islamî ilimler arasında en zengin edebiyat, hadis edebiyatı olmuştur. Uydurma hadisleri ve halk arasında hadis diye bilinen yaygın sözleri tanıtmak için de müstakil kitaplar yazılmıştır.



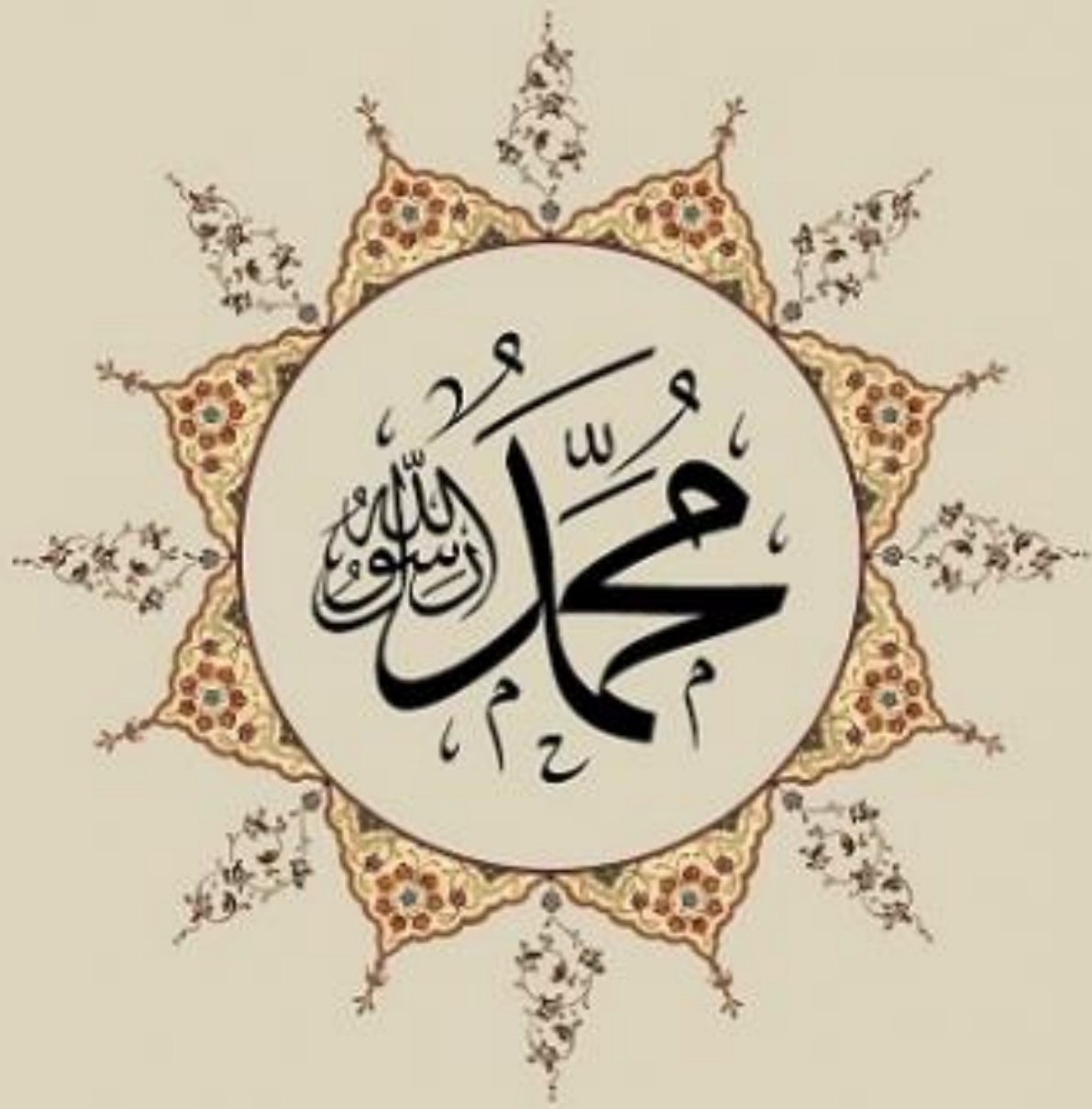
Ahmed b. Hanbel'in Müsned isimli eser nüshası.

## ÖZET

Özetle, hadislerin korunması şu yollarla sağlanmıştır:

- 1.Hadislerin Tespiti
- 2.Hadislerin Yazılması
- 3.Hadislerin Tedvin ve Tasnifi, Hadis Edebiyatı
- 4.Rihle





Bu sunumun hazırlanmasında Atatürk Üniversitesi yayınlarından olan Hadis Tarihi ve Usulü kitabından ve Anadolu İmam Hatip Liseleri Hadis kitabından istifade edilmiştir.